

**PARTAIDETZA EREDUETATIK
ERAIKITZE KOLEKTIBORA**
**Kultura herrikoiak, ilusionismo soziala
eta jabe-gabetzea**

Javier Encina, Ainhoa Ezeiza, Lide Salbarredi, Irati Guridi
(koord.)

2. edizioa

EGUNEROKO BIZITZAREN AUTOGESTIOA 1

Donostia / Sevilla, 2015eko iraila

ISBN: 978-84-15602-12-5

Material hau edozein medio edo formatutan partekatu, kopiatu, berriz banatu eta egokitzeko askatasuna duzu, baldintza hauen pean:

- **Aitortu:** Autoreak eta lanaren iturria aipatu behar dituzu.
- **Berdin partekatu:** Edukien jatorrizko lizentzia bera erabili behar duzu materiala berrerabiltzean.

Argitaratzaileak:

Ilusionista Sozialen Mintegia
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
ilusionistasozialak@gmail.com
UNILCO-espacio nómada
Ilusionista Sozialen Kolektiboa
<http://ilusionismosocial.org/>

Inprimatzailea:

Celestino Illarramendi
Donostiako Irakasleen Unibertsitate Eskola
Oñati plaza 3, z.g., 20018 Donostia (Gipuzkoa)

Azalaren diseinua: Ainhoa Ezeiza, Bitiji-Toreador de Pájaros.

1. edizioaren argitaratzailea: Ikaskidetza Sarea-Gipuzkoako Foru Aldundia, Ilusionista Sozialen Mintegia (UPV/EHU).
Argitaratzaile eta inprimatzailea: Bitiji-Toreador de Pájaros. Baterako argitalpena: UNILCO-espacio nómada, Ilusionista Sozialen Kolektiboa.

Aurkibidea:

<i>JENDEAREKIN ETA JENDEARENGANDIK PARTE HARTZEN.</i> <i>SARRERA BAT.</i> Javier Encina, M ^a Ángeles Ávila, José A. Castro, Eva Escudero, Ana Karen García, Begoña Lourenço, Dresda Enma Méndez, Rubén Montaña, Carmen Pérez, Mónica Matilde Ramírez, Ángel Rodríguez eta Juan Manuel Zaragoza (itz.: Lide Salbarredi).....	5
<i>ILUSIONISMO SOZIALAREN PRINTZIPIOEN INGURUAN.</i> Javier Encina eta M ^a Ángeles Ávila (itz.: Itziar Rodríguez, Olatz Carreira, Ainhoa Ezeiza)	17
<i>KULTURA HERRIKOIAK.</i> UNILCO-espacio nómada (itz.: Irati Guridi, Aitor Errazkin)	50
<i>JABE-GABETZEA. SARRERA BAT.</i> Javier Encina eta M ^a Ángeles Ávila (itz.: Ainhoa Ezeiza)	78
<i>HIZKUNTZAREN JABE-GABETZEA.</i> Ainhoa Ezeiza, Nahia Delgado eta Javier Encina (itz.: Ainhoa Ezeiza)	100

Itzulpen guztien orrazketa: Ainhoa Ezeiza

Irudia: Ilusionista Sozialen Mintegia eratzeko topaketak prestatzen. Donostiako Irakasleen Unibertsitate Eskola, Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)

Ilusionismo Sozialaren printzipioen inguruan

Javier Encina eta Mª Ángeles Ávila
Ilusionista Sozialen Kolektiboa. Sevilla.

Itzulpena: Itziar Rodríguez, Olatz Carreira, Ainhoa Ezeiza

*“Jakintza orok du bere baitan
errorearen eta ilusioaren arriskua”.*
E. MORÍN.

Ikerkuntza sozialean, hiru dimentsio identifika ditzakegu arlo soziala aztertzeko eta esku hartzeko orduan: banatzailea, estrukturala eta dialektikoa. Dimentsio hauek ikerkuntza zertarako den markatzen dute eta era berean, parte hartzen dutenen rolak ezartzen dituzte.

Gure nahia ez da jakintasun hutsa, baizik eta ezinegonari, ekintzari eta partehartzeari aukera ematea; horregatik, nahi hauek ahalbidetzen dituzten ildoekin egin behar dugu lan, mugimendua eta sormena pizten duten ildoekin, alegia, inplikazioa bultzatzen dutenak.

Ilusionismo sozial izenez ezagutzen duguna *egiteko modu bat* da (ez metodologia bat) dimentsio dialektikoan oinarritzen dena, abiapuntutzat metodologia partehartzaileak dituen (IAP bereziki) eta lana kultura herrikoei begira garatzen duena. *Eguneroko bizitzako espazio eta denboretan gertatzen diren*

bitartekotza sozial desiragarrien sorkuntza eta dinamizazioa ditu ardatz nagusi; horretarako, jendearekin eta jendearengandik abiatuta egin behar da lan, dauden aukeren segurtasunetik mugituz eta ezinezkoaren itxaropenera joz, eguneroko bizitzaren autogestioaren bitartez; pentsamendua eta sentipena, ekintza eta ezagutza, jakintza guztien ikaskuntza eta azterketa ezberdindu ezin direlarik.

Jesús IBÁÑEZek (1989:55) zehaztu bezala, dimentsio (ikuspegi) batzuek eta besteek hizkuntza tresna gisa erabiltzen dute, eta erabilera horrek berak eraldatzen du hizkuntza azkenean: “ikuspegi banatzaileak, orokorrean inkesta estatistikoa aplikatzen duenak, osagai sinbolikoaren dimentsio erreferentziala aplikatzen du: gauzak esateko aukera ematen du (...) (gertaeren gaineko ikerketa) —horregatik deitzen diogu deiktiko—. Ikuspegi estrukturalak, orokorrean eztabaida-taldea aplikatzen duenak, osagai sinbolikoaren dimentsio estrukturala aplikatzen du: hizkuntzaz esateko aukera ematen du, hizkuntzaren bitartez (iritzien gaineko ikerketa) —horregatik deitzen diogu anaforiko—. Ikuspegi dialektikoak, orokorrean sozioanalisia aplikatzen duenak, osagai semiotikoa aplikatzen du: hizkuntzarekin egiteko aukera ematen du.

Dimentsio banatzailea funtsean kontrolerako tresna bat da, ikertutako subjektuek betetzen duten lekuagatik: galdetegi edo elkarrizketa egituratu eta itxiei baino ezin diete erantzun, ikertzaileak programatuta dauka ikertutako pertsonak ekoitziko duen informazioaren norantza. Ez du baimenik ematen zentzuaren trukerik egiteko edo eztabaidatzeko, subjektua ukatu eta objektu bihurtzen baitu. Dimentsio honek ikertzaileari interesatzen zaion norabidean soilik sortzen du informazioa. Ez du aukerarik ematen trukerako edo ideiak zalantzan jartzeko, eta hartara, subjektua ukatzen du eta objektu bihurtzen du. Dimentsio honek soilik ikertzaileari interesatzen zaion informazioa ekoitzen du, inkomunikazio prozesu baten

ondorioz zeinetan ikertuari ez dion uzten alternatibarik proposatzen, galderak egiteko aukera ukatuz eta posizio asimetriko batean kokatuz.

Mayra Paula ESPINA PRIETOk (2007a:5-7) adierazi duen moduan: “Isolamendua, bereizketa, kontrola... saihestu egiten dituzte edo bigarren mailakotzat hartzen dituzte osotasunaren atalen artean sortzen diren elkarren arteko loturen kalitateak eta subjektu-objektu interferentzia eta anbiguotasun edo dualtasun posibleak. Hori guztia irizpide bakarreko metodologietan bateratzen da, gauzak badira ala ez dira, modu batera ala bestera jokatzeko dute, norabide zehatz baterako joera izango du etorkizuneko mugimenduan. Hipotesi kontraesankorrak alderatu behar dira zuzena zein den behin betikoz frogatu arte. Hortik nabarmentzen da zein garrantzitsua den zientifizitatearen baldintza ikuspegi honetan. Arazo adierazgarrienak gai zehatz bateko adituek antzematen dituztenak dira (osoaren zati batena), beraiek baitira benetan gaituak daudenak, “diziplinatuak”, aplikatzeko eremu zabala duten lege orokorrak aurkitzeko eta arazoei konponbide egokiak bilatzeko eta diseinatzeko. Ezagutzeko beste era batzuk ez dira adierazgarriak logika honetan, beren nolakotasuna dela eta ezin baitituzte funtsezko objektibotasunak azalarazi...”

Dimentsio honek, kontsulta bidezko partehartzea sustatzen du, inkesta, erreferenduma, *demokrazia elektronikoak* (instituzioek planteatzen dituzten auziak zure etxeko ordenagailutik erabakitzen joan zaitezke sarritan)..., jendearen iritzia/erabakia biltzen da eta ehuneko handienak erabakitzen duena eramaten du aurrera administrazioak. Partehartzea iritzia ematera edo bozkatzera mugatzen da.

Dimentsio estrukturalak, bestalde, partzialki soilik onartzen du subjektua ikerketa prozesuan. Ikertzaileak jarraitzen du izaten

ikertuak direnek zein momentutan hartuko duten parte erabakitzen dutenak. Funtsean, iritziak baino ez ditu arakutzen, eta hori soilik tresna erdiirekiak erabiliz egin daiteke, ikerketan parte hartzen duten pertsonen arteko elkarreragina posible egiten dutenak, eta horrela komunean dutena ikertu (gehien erabiltzen diren tresnak eztabaida-taldea eta erdiegituratutako elkarrizketa dira). Beraz, subjektuak adierazle gisa konektatzen ditu baina ukatu egiten die eraldatzaile izateko gaitasuna duten subjektu izateko aukera. Ezagutzearen aldekoak izaten jarraitzen dugu —oraingoan talde-ikuspegiz— baina beste batzuek —ikertzaileek edo ordaintzen dutenek— ikertuak direnen jakintza eurenganatura egin ahal izan dezaten (beraien afektu, beldur, nahi, jakintzekin...).

Edgar MORÍN parafraseatuz, dimentsio estrukturalak eragiten duen murrizpena *anitza dena batzean* datza, aniztasun hori ezeztatzen duen modu arbitrario batean. Banakoa eta berezia ezabatzeko modu bat da, lege orokorrak eta identitate simple eta itxiak identifikatuz, ordenaren logika kaosaren zaborteziaren gainean eraikiz. Raul ZIBECHIK (2007:67) beste modu batera esanda: “helburu hauek betetzeko, sakabanatzea eta ezberdintasuna indargabetu beharreko alderdiak dira, edo hobeto, homogeneizazio prozesu baten bidez ordezkatu beharrekoak. Hortik dator *inklusioa eta integrazioa* nabarmentzea, ezberdintasuna baliogabetzea bilatzen dela esateko modu leuna baita. Aldi berean, instituzionalizatzea bilatzen da, mugimendu sozialaren arrazionaltasun administratibora, urbanistikora heltzeko asmotan. Arrazionala, zentzu horretan, estatuaren arrazionaltasuna da, ez subjektu sozialena, hauek beti irrazionaltzat jotzen baitira, edo, ezker politikoaren hitzetan, *espontaneotzat*”.

Dimentsio honek deialdi bidezko partehartzea sustatzen du, urtean zehar hainbat bilera antolatzen dira (proposatzeko, eztabaidatzeko eta erabakitzeko), administrazio publikoak xede

horretarako deituak; gutun bidez, publizitate estatikoa erabiliz, komunikabideetan jartzen diren iragarkiekin, etab..., administrazio publikoak hurrengo urtean gauzatuko dituen hainbat ekintza erabakitzeko. Partehartzea bileretako proposamenetara, eztabaidetara eta erabakietara mugatzen da. Eta soilik bileren bidez hartzen da parte.

Bi dimentsio hauen aurrean (banatzailea eta estrukturala), dialektikatik (eta zehatzago, ilusionismo sozialak marrazten dituen *egiteko moduetatik*) subjektuak euren egoeran ezagutzen dira (beraien eguneroko denbora eta espazioetatik abiatuta), eguneroko bizitzaren autogestioan interesa duen ikerketa prozesu batean. Prozesuan hitzezko elkarrekintza gertatzen da, baina bereziki banakako subjektuen eta subjektu kolektiboen artean lotura sendoagoak eratzen dira, eguneroko bizitza(n) dinamizatu, sortu, gainditu eta gizarte laboreak ("*cultivos sociales*") sartzeko gai izango direnak. "Ikuspegi banatzaile eta estrukturalak aldaketa ekiditeko edo kontrolatzeko saiakeran ahitzen diren bitartean, ikuspegi dialektikoak (eta berarekin beste gailu isomorfo batzuek egiten duten bezala), *aldaketa eragiteko* estrategia batean txertatzen dira (...). Errealitatea bere egoera positiboan finkatzen saiatu ordez, bere egoera posible(eta)rantz mugitzen saiatzen dira" Jesús IBAÑEZ (1989:65). Ignacio FERNANDEZ DE CASTROren hitzetan (2008:61), dimentsio dialektikoek "herritarrak ispiluaren aurrean jartzea entseatzan dute, eurak izan daitezen beraien egia sortzen dutenak eta beraiek izan daitezen gizartea arakutzen dutenak demokratikoki eta euren neurrira eraikitze". Jesus IBAÑEZ parafraseatuz, eraikitze demokratiko hau subjektu gisa bizitzen bada baizik ez da posible; horretarako, ulertu beharra dago *subjektua prozesuan* posizioa gizarte-sistema ezagutzeko jardueratik jaiotzen dela, eta ikerketak zabaltzen diola gizarte-sistema etengabe eraldatu behar duela egiaztatzeko aukera, subjektu gisa bizitzea posible izaten jarraitzeko. Raul ZIBECHIK (2007:22) honela osatzen du: "posible da borrokatzea eta

irabaztea aparatu eta buruzagirik gabe, abanguardia eta alderdien buruzagitzarik gabe, eta antolaketa ez da nahitaez eraiki behar sektore herrikoen gainean pasatzen den hilarri baten moduan, baizik eta eguneroko bizitzan dagoeneko existitzen dena har daiteke abiapuntu (...) eta zabaldu, hobetu eta sakondu”.

Dimentsio honek nor bere espazio eta denboretan parte hartzea sustatzen du, eguneroko bizitzaren autogestiorako, proiektu baten aitzakiaz (aurrekontu partehartzaileak, Hiria Antolatzeko Plan Orokorra, Plan Estrategikoa, 21 Agenda, auzokideen plan bat...). Dena eguneroko espazio eta lekuetan eraikitzen da, aitzakia den proiektua bizitzatik beratik bereizi gabe (hartara, proiektua tresna huts bilakatzen da), proposamenak, eztabaidak eta erabakiak proiekturako sortzen direlarik baina baita eguneroko espazio eta denbora horietarako ere: proposamen batzuk administrazioek gauzatu beharko dituzte, beste batzuk jendeak berak. Parte hartzea ez da ez bozkatzea eta ez bizitze hutsa ere, lan kolektiboaren balioa azpimarratu behar da; geure burua behartu behar dugu zentzumenak piztera eta horrela ezinezkoak bizitzera hurbilduko gara: urrun ikusten genituen horiek, ortzemugan desagertzen ziren hodei-buztanen antzera ikusten genituen horiek, itsusia desagerrarazi gabe, gure itxaropenak agertzeko tristurak erratzaz baztertu gabe... Hau ulertzen dugu autogestiorako joera duen partehartze prozesu bateko erlazionatzeko moduak bizi izan ditugunean.

Parte hartzeko modu ezberdinak ez dira osagarriak, eta ez dira eskailera bereko hiru maila, baizik eta denbora/ordutegi eta espazio/lurralde berberetan agertzen dira, aldi berean eta etengabeko borrokan. Gizarte eraldaketarantz zabaltzen duen bakarra norbere espazio eta denboretan parte hartzea da, beste bi moduak ezarritakoaren inguruan ixten dira, ezarpen gisa zein konbentzimenduz/onarpenez.

Ordenaren ikuskizunean mugitzen bagara (dimentsio banatzaile eta estrukturalean) 0-1 binomioan bizi gara; aldiz, hamahiru zentzumenekin¹ konplexutasunerantz zabaltzen badugu, 0 eta 1aren artean aukera infinituak daudela sentitzen dugu (dimentsio dialektikoa): ezinezkoaren itzaropena posible egiten duten aukera infinituak. Jesus IBAÑEZek planteatzen duen moduan (1997:143), “ordenaren bideak kaosaren bideek ordezkatuak izaten ari dira. Lehenengoek espazio itxi batean giltzaperatzen gaituzte: behin betiko marratuak daude. Kaosaren bideek espazio ireki batera zabaltzen gaituzte: ibilian egiten dira”. Ibiliz egiteko prozesu honetan zabaltzen dira zentzumenak autogestio kolektiborantz: dinamizaziozko prozesuak, bitartekaritza desiragarriak sortzekoak eta egungo egoera gainditzeko dutenak (jakintzak, egiteak, oroimena berriz pentsatzea eta gizarte laboreak saretzea).

¹ Ikuspegi dialektikoa hautatzeak gauza gehiago antzematera behartzen gintuen eta teknika eta tresnetarako ikuspegi berria hartzera. Gauza gehiago antzemateko, gure zentzumenak fintzen eta zorrozten joan behar izan genuen, zentzumen berriak ere sartuz... Ikuskizunaren gizartearentzat bi zentzumen baino ez daude: ikusmena eta entzumena. Biologiarentzat, beste hiru daude: dastamena, ukimena eta usaimena. Horretan guztian perbertsio bat dago, biologikoak banakotu egiten ditu zentzumenak, posible denaren segurtasunari eutsiz. Baina zentzumenak ezin dira banakotu, horregatik beste zortzi agertzen dira: afektibotasunaren zentzumena, prozesuko sentimenduak eta emozioak antzemateko behar duguna; sentikortasuna, prozesua eta prozesuko talde bakoitza zein momentutan dagoen antzemateko; egokieraren zentzumena, gauzak noiz eta nola egin antzematen laguntzen diguna; sena edo zentzu komuna, posible denaren segurtasuna antzemateko erabiltzen duguna; sormena, imajinarioak antzemateko darabilguna; umorearen zentzumena, simulakro baten bidez ezinezkoaren itzaropena antzemango genukeena; hurbiltasunaren zentzumena, eguneroko espazio eta denboren bizipenak antzemateko; urruntasun eta identifikazioaren zentzumena, prozesuaren atxikipen kritikoa antzemango genukeena.

Autogestio kolektiboa eratzen joateko (jabe-gabetzea, botereak uztea, eta hortaz, egoeraren araberako lidergoak² indartzea, lehen urrats gisa) beharrezkoa da, lehenik, erresistentzia, bai aurkaritza/kontzientzia mailan, bai elkarreragin sortzailean. Bigarrenik, berrikuntzarantz irekitzen duen haustura behar da; identitateari uko egitea eragin eta identifikazioa sustatzen duten proposamen berriei aukera ematen diena. Hirugarrenik, partaidetzarako bideak zabaldu behar dira, prozesuan eraiki behar diren aurkaritzak/elkarreraginak/ berrikuntzak eratuko dituztenak, egiten diren askotariko ekintzen emaitza izango direnak. Prozesu autogestionatuen eraikuntza sendotzeko elkartu beharreko hiru ekintza lerro bereizezinez hitz egiten ari gara: parte hartu nahi izatea, prozesura batzeko motibazio gisa ulertuta; parte hartu ahal izatea, foroak sortu zeinetan eraiki, erabakiak hartu eta kudeatu; eta parte hartzen jakitea, beharrezkoa den *formakzioa* landuz (pertsonek bakoitzaren jakintzei balioa emanez), ez soilik antolaketa-aldaketak eragitea, harreman-aldaketak baizik, maila sinbolikoan eta bizipenetan.

Ilusionismo sozialaren garapenarekin jarraituz, eta beraz, dimentsio dialektikoan kokatuta, beharrezkoa da hainbat kontzeptu definitzea gure ikerketen inguruko hausnarketak

² Ilusionismo sozialarentzat oinarritzkoa da egoeraren araberako lidergoak indartzea (hainbat lider denetarako LIDERRAK bezala ikusteak eragiten duen esklerotizazioaren aurrean), denok gara liderrak eguneroko denbora eta espazio zehatzetan, inoiz guztietan, egunerokotasuna akabatuko genuke. Egoeraren araberako lidergoak aitortzea eta animatzea da dinamizatzaileek onartzea prozesuko zeregin guztiek dutela garrantzia: kulturak, jatekoa prestatzeak, ordezkaritza politikoak, komunikazioak... ez dago "bigarren mailako" zereginik edo garrantzi gabekorik. Ilusionismo sozialak bizitza bakoitzarekiko errespetua esan nahi du, eta krisi egoeretara irekitzea. Prozesu sozialak prozesuan bizitza eta asebetetzea behar duten pertsonak osatzen dituzte. Ilusionismo sozialarekin proposatzen ari garen ideia gobernu-magiatik bereiztu nahi dugu, gure esku-hartze gaitasunetik kanpo gelditzen dena.

konplexuago egiteko; artikulua honetan ilusionismo sozialaren hastapenak argituko ditugu.

Ilusionismoaren hastapenak dira egiteko moduak nola landu behar ditugun galdetzen digutenak, ilusionismo sozialeko prozesu batean mugitzen ari ote garen jakiteko (hastapen deritzegu prozesu bati nola aurre egiten hasi baino ez dakigulako, ez baitakigu, ordea, nolako hasiera emango diogun, ezta nola garatuko den ere...).

HASIERAKO NEGOZIAZIOA: Partaidetza prozesuak abiatzeko orduan, gure lehen ekintza negoziazio espazio bat eratzera bideratuko dugu, ze ez dago *a priori* prozesu hauen hasiera legitimatzen duen baldintzarik inon, izan ere, eskuhartzea oso partehartzailea izan arren, inoiz ezin da inposatua izan, ezta inondik ere inolako ordain motarekin baldintzatu ere. Negoziazio hau ezinbestekoa da laguntza instituzionala ziurtatzeko (ikerketa elkarte batek edo administrazio batek eskatzen duenean), *aitzakia-proiektuari* une bakoitzean forma ematen diotenak inplikaturako pertsonak izatea errespetatua izan dadin. Eskakizuna gizarte-laboreek ("*cultivos sociales*") egingo balute, negoziazioa hasieratik onartu beharreko konpromisoetara bideratuko litzateke.

OBJEKTUTIK SUBJEKTURA: Ikerketan inplikaturako pertsonak ez dira objektu, subjektuak dira, horrexegatik, ikerketa moduetan aldaketa nabarmena egiten da. Aztertua izatetik, ikerketan eta ekintzan parte hartzera pasatzen da.

Gizarte Zientziak XIX. mendean haien jakintzei izaera zientifikoagoa ematen tematu ziren, gainontzeko zientzien antza hartzeko, besteak beste *Natur Zientziak* deiturikoen antza. Horretarako, pertsonak objektu bilakatu zituzten, objektibotasunaren eta kasuen alderaketaren bila. Baina

pertsonak eta hauen arteko harremanak objektu bilakatzea da lortzen dena, harremanik gabekoak. Horrek guztiak errore handiak eragin ditu eta eragiten segitzen du egoerak aztertzean, eta horrekin batera, gizarte-eraldaketa prozesuak gertatzea galarazten du.

Jesus IBAÑEZek (1997:47) horren guztiaren ondorioz gertatutako alderik maltzurrena ezin hobeki deskribatzen du: “agintzen dutenek eurentzat gordetzen dute subjektu egoera eta objektu maila esleitzen diete agindupekoei. Agintzen dutenek kontrolerako eragiketak gauzatzen dituzte agindupekoen gain. Zibernetika hau subjektuek (sistema behatzaileek) objektuak (sistema behatuak) nola kontrolatu ikertzea da. Oro har, objektuak subjektuekiko banaezinak dira: objektua subjektuaren ekintza objektibatzailearen emaitza da. Horretaz gain, sistema sozialetan, (ustezko) objektuak, subjektu ere izan ohi dira, gizarte klase-borrokan arautua egon ez dadin, galdera/erantzuna motako hizkuntz jokoak, elkarrizketa motako beste batzuek ordezkatuak izan beharko dute. Jadanik kontua ez da agintzen dutenek kontrola izan behar dutela agindupekoen gain, baizik eta batzuk eta besteak aginte-harremanetik askatzean datza”.

Ikerketaren objektutik subjektura pasatzeak, ordaintzen dizunarentzat lan egitetik jendearekin lan egitera pasatzea esan nahi dezake, pertsonak direnarengatik eta euren konplexutasunean ezagutzea, alegia.

Subjektua ikerketara itzultzea, bere konplexutasun guztiekin, bere hausturekin, bere hersturekin, ezinbestekoa da jakintza ezezik aldaketak ere ekoiztu nahi dituen ikerketa espazioei buruz badihardugu (baina gainera, nola ekoiztu jakintza, jakintza hori sortzen duten subjektuak ezagutu barik?), eta horretarako beharrezkoa da ez bereiztea

pentsatzea/sentitzea/egitea. Ikerketa testuinguruetan inplikatur dauden subjektuak izan behar dute euren azalpenekin eta gizarte arazo eta beharren gaineko ulermenarekin norabidea seinalatzen dutenak eta aldaketak gauzatuko dituztenak.

Inma FUENTESek, “*Child Inclusión*” proiektuko hezitzaileak, babesgabeko egoeran dauden adin txikikoekin lanean ari denak honela azaltzen du: “dena aurrez zehaztuta, aurrez esanda eta aurrez eginda, aurrez prestatuta dagoen mundu batean bizi gara, dena antolatuta eta planifikatuta dago, ez dago subjektuari hitz egiten uzteko tarterik. Egiteko forma honek duen politena da lan egiten duguneko jendeak parte hartzen duela eta hezkuntza prozesua partaidetzatik, egiteko moduetatik eta egin nahi izatetik eramaten da”. Azken batean, ikuskizunetik, zure bizitza eserlektutik begiratzetik, eguneroko bizitzaren protagonista izatera pasatzea da kontua.

BANAKAKO SUBJEKTUTIK SUBJEKTU KOLEKTIBORA:
Banakako subjektutik subjektu kolektibora pasatzeko, kontua ez da banakakoen batuketa bat egitea, ezta kolektiboen batuketa bat egitea ere, ez da elkarrekin lan egitea, ezta egiturazko kolektiboekin ere (immigranteak, emakumeak...), ez da teknikoek iritzia ematen uztea, ezta entzutea ere, ez da taldean esaten den guztia ondo egotea, ezta gaizki ere; kontua da saretuz eta elkarren artean nahastuz lan egitea, gizarte laboreen artean eta banaka jabe-gabetuz kolektiboki eraikitzeko.

Ez gara izaki isolatuak, besteekin harremanetan bizi gara eta etengabe aldatzen ditugu gure egoteko modua eta gure ideiak edo ideia berriak eraikitzen ditugu, etengabe erlazionatzen ari garelako. Horretarako, beharrezkoa da bitartekaritza sozial desiragarrietatik lan egitea, gizarte eskuhartze oro komunikazio-

prozesu delako eta komunikazio prozesu oro bitartekaritza sozial multzo bat delako.

Bitartekaritzak egiteko eta erlazionatzeko moduak dira, inposatutakoak, onartutakoak, erosiak edo kolektiboki eraikiak izan daitezkeenak; azken hauek bitartekaritza desiragarriak dira, hain zuzen ere ekintza-multzo posibleen erakusle pribilegiatuak (hainbat talde elkartzea ekintza bateratuak gauzatzeko), eta kultura herrikoietan, bitartekaritza desiragarri hauek harreman-moduak eratzeko kosmobisioak sortzeko beharrezkoak diren eraikitze eta eraiste formak ahalbidetzen dituzte.

Bestela esanda, bitartekaritza sozial desiratutako hauek eguneroko denbora eta espazioetan topatzea posible egiten dute, hau da, hausnarketa-ekintza-sentimendu prozesuak ulertu eta eragin ahal izan ditzagun, eta hauek, era berean, bitartekaritza sozial desiragarri berriak eraikitzen dituzte, topaketa berrietara edo berriz elkartzera garamatzatenak. Horrek guztiak aukera zabaltzen du bira txikiak egiteko eta hauek, benetako eraldatze sozialak gertatzea ahalbidetzen dute.

Hau ulertzen denean, ulertzen da Palomares del Río-n eguneroko espazio eta denboretan "*María Paloma. La pasión de Palomares*" telenobelarekin lan egin izana; telenobela honen bitartez, masa-kultura kultura herrikoiekin elkartzeko da, eta horrela, inposatutakoa uler dezakegu eta onartutakoa errepikatu desiratutakoa eraikitzeko.

KONPLEXUTASUNAREKIN/ETIK LAN EGITEN: JAKINTZA, EKINTZA ETA SENTIMENDUA ELKARREKIN AZALTZEN DIRA HARREMAN DIALEKTIKOAN: Sofista presokratikoek eurek planteatu zuten egoera hau, k.a. VI. mendeko lehen dialektikaren lurrunetatik datorrigu. Ezin da banandu jarioa jariatzeko jakintzatik, ezta jarioaren jakintza jariatzeko

ekintzatik ere, ezta jariatzeko ekintza jariora sentitzeko ekintzatik ere. Nekazaritzan, landareak maneiatzeak jakintza ematen dio agronomoari, eta jakintza agronomikoak landareak maneiatzea posible egiten du eta natura/gizarte harremana banaezin sentitzen da. Jakintzak ekintza askatzen du (posible denaren mugak hautsiz) eta ekintzak jakintza askatzen du (ezinezkoa biziz) eta sentimenduak imajinarioen katalizatzaile gisa balio du.

Beraz, Edgar MORÍNez adierazi bezala (2001:46-47), “unitate konplexuak, hala nola gizakia edo gizartea, dimentsioaniztunak dira; hala, gizakia aldi berean biologikoa, psikikoa, soziala, afektiboa eta arrazionala da. Gizarteak dimentsio historikoak, ekonomikoak, soziologikoak, erlijiosoak... ditu. Ezagutza egokiak dimentsio aniztasun hori onartu behar du eta bertan txertatu bere datuak”.

Iraganik gabeko etorkizuna paradisuak da, gure erabateko autoukatzea. Iragana, oraina eta etorkizuna banatzea progresio lineala da, konplexutasunaren ukatzea. Etorkizunik gabeko oraina berehalakotasun bihurtu ohi da; hemen eta orain. Orainik gabeko etorkizuna ihesbide hutsa da; inoiz iristen ez den ikuskizuna. Iraganik gabeko oraina gauzak dauden bezala uzteko konformismoa da; posible denaren segurtasuna.

Ezagutza ez dago ekintzatik eta sentitzetik bereiztuta, gauza bera dira, ez daude une bereizgarriak gizarte zientzia estrukturalak planteatzen duten moduan, batera doaz, ikerketan ezin dira aparte pentsatu pentsatzea, ekintza, partaidetza eta sentimenduak, fikziozkoa litzateke, munduan gertatzen ez den zerbait, eta guk egiteko moduak bilatzen ditugu, mundua eraldatzen lagunduko digutenak. Ezagutza, ekintza eta sentimendua bereizten ditugunean, subjektuak ekintzara eutsita uzten ditugu (“*sujetos sujetos*”) eta ikertzaileak ezagutzara,

edo kasurik onenean, psikosiaren moduko nortasunaren desdoblea eragiten dugu (desdoble horren eskizofrenia sentitzen dugunean)... Prozesu bat soilik da eramangarria ezagutza, ekintza eta sentimendua batuz eta etengabe sortuz. Gure ikerketak soilik pentsatzean fokalizatzen baditugu, abanguardian ari gara jartzen enfasi osoa; berdin, soilik sentitzea landuz, asistentzialismoa eragin eta sustatzen ariko gara; eta azkenik, pentsatzeak eta sentitzeak alboratuta gure energia eta gaitasunak ekintzan kontzentratzen baditugu, aktibismo hutsean amaituko dugu. Ikerketetan, ezagutza, ekintza eta sentimendua ekoizten dira taldeekin eta taldeengandik. Komunitatean sortzen den hausnarketa kolektiboko, sentimenduko eta ekintzako etengabea da.

Dinamizatzaileok ez dugu pertsonen taldeak identifikatzeko jokoan sartu behar, ideia okerra da hori. Gizarte labore, sare edo jendearekin/arengandik lan egitea, bakoitzak dei diezaiola nahiago duen moduan, ez da, inolaz ere, *kolektiboentzat lan egitea*, eguneroko espazio eta denboretan lan egitea baizik; espazio eta denbora hauek dira jendea biltzea eragiten dutenak gauzak egiteko, eta ez ezagutza zientifikotik datozen kategorია artifizial eta estrukturalak, boterea desberdinkeriaz banatzea eragiten dutenak, testuinguru hurbiletan gauza berriak sortze/eraisteari enbarazu egiten diotenak.; izan ere, kategoría horiek dira, hain zuzen ere, kolektiboaren lotura apurtzen dutenak. Argi dago gurekin lanean ari diren pertsonak identifikatu egin behar ditugula taldeka, baina bitartekaritza desiragarriren dinamizazioa errazteko, eta ez guri lan egitea interesatzen zaigun populazioa bereizteko aitzakiaz jendea etiketatzeko edota estigmatizatzeke; edo, aitzitik, lan egingo duguneko jendea estigmatizatzeke. Garrantzitsuena da jendearekin lan egitea euren arteko harremanetatik banandu gabe, eta hori lortzeko pentsatu/sentitu/ekin batu egin behar ditugu, harreman horiek aurkitzeko ekimenez eta ez horrenbeste harreman horiek bilatzeko asmotan.

Argi dago ezin ditugula teknikariak, politikoak, elkarteak... ahaztu, baina hauek ordutegi eta lurraldeetan dute gune nagusia, harreman dinamika desberdinak dira; eguneroko bizitzan, ordea, gune nagusia espazio eta denboretan dago. Talde hauekin lan egitea, banandurik zein elkarrekin, espazio eta denborei eta euren esanahiei begira ebazten da, eraldatzen doaz zatiketa artifizialik erabili gabe, ezta “indar eginez” topaketa gerta dadin.

ANIZTASUNERA ETA EBATZI BEHARREKO ARAZOETARA EGOKITUKO DIREN TEKNIKAK ETA TRESNAK: Teknikak eta tresnak proiektuetan topatzen goazen egoeren arabera moldatzeko gaitasuna izan behar dugu, eta ez soilik idatzita ditugun proiektuak egiteko, proiektu horiek lantzean topatzen dugun jendearekin lan egiteko ere bai.

Bestela, jendearen gainetik pasatzen ari gara teknika eta tresna itxi eta amaituak erabiltzen ditugunean, giza-talde zehatza kontuan hartu gabe. Beharrezkoa da jendea ez geratzea teknikek eta tresnek harrapatuta eta moldatuta, eta horretarako, teknika eta tresna berriak asmatu, bersortu, eraiki behar ditugu, jendearen nahi eta beharretara egokituko direnak, ezagutza eraldaketarekin batera eman dadin.

Hori gertatzeko, beharrezkoa da lekuetan egotea, hau da, eguneroko espazio eta denboretan egotea. Espazio eta denbora hauetan ez galtzeko, inportantea da *harremanen mapeoa* erabiltzea. Seguruenik hau izango da tresna-teknika bakarria ilusionismo sozialeko edozein prozesutan noizbait agertuko dena, ahaztu gabe egoera bakoitzera egokitu behar dela eta mapa asko dagoela.

El Palomo esperientzian lur hartuz, ikusiko dugu “*María Paloma. Pasión de Palomares*” telenobela, edo “*El tendadero de los deseos. Debates públicos sobre el futuro de Palomares*”, prozesuan bertan topatutako bi tresna direla. Biek aukera ematen digute gizarte harremanen konplexutasunean parte hartzeko eraldatuz, jendea sartu eta ateratzea posible egiten dutelako, euren denboren arabera eta euren eguneroko bizitzako espazioetan egonda. Horretarako, funtsezkoa izan da tresna horiek mapeoarekin konbinatzea, mapeoak telenobelako atalak noiz eta non proiektatu azaleratzen baitigu eta non eta noiz eskegi auzokideen proposamenak kolektiboki identifikatutako beharren gainean. Horrek guztiak, etengabeko erabaki-hartze prozesu bat eragiten du, informazioaren sistematizazio/eraikitze/eraistearen bitartez, eta posible egiten du kolektiboki etengabe berregitea, behin eta berriz.

KULTURA HERRIKOIAK BALIABIDE SORTZAILE GISA:
Azpimarratu nahi da ezagutza eta kultura, Zientziatik ezezik, jakintza herrikoietatik ere ekoizten dela. Gainera, ulertzen da pentsamendua ez dela estatikoa, trukean, topaketan eta ibilian sortzen baita.

Zientzia menderatzailea, ordenaren zientzia, elementuak lerrokatzeko soilik barneratzen da kaosean... Zientzia soziala izateko, pentsamendu, sentimendu eta ekintzaren bestelako logikek inpregnatu behar dute, subjektu kolektiboekin elkarlotuz, edo gizarte laboreetan, eta hortaz, kultura herrikoien espazio eta denboren logika/alogiketan murgilduz.

“Arazoa ez zaigu planteatzen soilik krisiagatik edo gerragatik. Eguneroko bizitzaren problema bat da: teknoburokraziaren garapenak adituen erresuma eremu guztietan ezartzen du, lehenago eztabaida eta erabaki politikoetan oinarritzen zirenak, eta herritarren lekua hartzen du aitatasun, amatasun, jaiotza edo

heriotzaren manipulazio biologikoetara zabalik dauden eremuetan. Arazo hauek ez dira XX. mendeko kontzientzia politikoan sartu, ezta debate demokratikoan ere, oso kasu gutxitan salbu.

Funtsean, teknozientzia esoteriko-hiperespezializatuaren eta herritarren artean handitzen ari den hobiak (ezagutza zatikatua, testuingururik gabea eta globala duten) ezagutzadunen eta ezjakinen (herritarren) arteko dualtasuna sortzen du. Horrela, gizarte haustura berri bat sortzen da “klase berri” baten eta herritarren artean. Prozesu bera gertatzen da komunikazio teknologia berrien sarbidean herrialde aberats eta herrialde pobreen artean.

Herritarrak kontu politikoetatik baztertu egiten dira, eta kontu horiek gero eta gehiago “adituen” esku geratzen ari dira; “klase berriaren” dominazioak eragotzi egiten du ezagutzaren demokratizazioa, azken batean”. Edgar MORÍN (2001:136-137).

Ilusionismo sozialetik, esan dugun bezala, asmoa da jendearekin eta jendearengandik lan egitea, eta horretarako, garrantzitsua da berezko eraikuntza eta adierazpen kulturaletan murgiltzea, kultura herrikoiak suposatzen duten baliabide sortzailetik konplexutzeko. Duela urte asko gaude tematuta kultura herrikoiak lantzearekin gure lana egiteko modu gisa, eta horretarako, hauxe hartu behar dugu kontuan:

- Kultura herrikoiak, eguneroko espazio eta denboretan pentsatu/sentitu/ekin gabe azaldu ezin diren bizi-erak dira, errepikapen sortzailearen bidez sortzen direnak; konplexutasunaren kontzeptuaren adierazpen argiak dira.
- Kultura herrikoiak dira aniztasuna eta horizontaltasuna eraldatzeko gaitasuna dutenak, egokitze,

erresistentziarako eta eguneroko bizitzaz gozatzeko gaitasunari lotuta; eraldatze prozesu komunitarioen sortzaile/indartzaile dira (gutasuna pentsatzeko/sentitzeko/egiteko prozesu eraldatzaileak).

- Kultura herrikoiek jakintza kolektiboak berreskuratzen eta berpizten dituzte, bat-bateko trukeekin, gizarte laboreekin, elkarren arteko laguntzekin, harreman afektiboekin, desikasteekin eta ikaste berrietarako irekitzeekin batera... jakintza-iturri agorrezinak dira.

Gutasunaren aldarrikapen hau, kultura herrikoietatik indartzen dena, kontsumo gizarteak ezabatu nahi izan du sinplifikazioaren, manipulazioaren eta indibidualizazioaren bitartez, banakoak masa-kulturarekin identifika daitezten bilatuz, kolektiboki eraikitako gutasunaren ordez, *ni sozializatu* bat eratuz (familia katalizatzaile gisa erabilia), hau da, banako bat berdingabea sentitzen dena eta, aldi berean, (kontsumoaren bitartez) sozialki *baztertu gabeen* artean identifikatzen dena. Gutasun hori ezabatzeagatik utzi du teknokraziak, hain zuzen ere, diskurtso ideologikoa eta horregatik hartu du banakoaren askatasuna hitz ematen duen ideal zientifiko-teknikoaren aldarrikapena; masa-kulturak babestuta, eguneroko bizitza modu desestrukturatu eta bertikalean gaindiarazten du. Horren aurrean, egunerokoa gizarte labore propioen bitartez eta horizontala bereganatzeko dituen moduen bitartez transzenditzen denean, kultura herrikoiekin topatzen gara eta beren modu anbibalente eta dezentratuez egindako eraikuntza alternatiboekin. Gure ekintza ezin da zentratu boterea hartzean (ez abanguardia batek sustatzen duen matxinadaz, edo abanguardia batek antolatzen duen alderdi batekin, hauteskundeak irabazteko), ez ahalduntzean (azken batean, boterea hartzeko modu bat da, normalean logika menderatzaileen testuinguruan); boterearen autogestio kolektiboan baizik, boterearen disoluzioaren ortzemuga

utopikoan (jabe-gabetzean). Autogestioak begirada aldatzen digu boterea hartzetik egin ahal izatera, jakintzak, trebetasunak eta nahiak inplikatzeko dituenak. Gainera, beti egiten zaio erreferentzia dimentsio kolektiboari, gizarte jarioari, besteren eta besterekin egiteari.

Ezin dugu kultura herrikoiei buruz hitz egin singularrean, ez baitago kultura herrikoia bat, askotariko kultura herrikoia asko baizik. Jesús MARTÍN-BARBEROk ondo dioen moduan (2007:86), “herrikoia ez da homogenea eta gaur egun sortzen eta azaleratzen ari den prozesu anbiguo eta gatazkatsuan aztertu behar da”. Hala, esan dezakeguna da propietate bereiztaile batzuk daudela, berezitasun batzuk, bitxikeria batzuk, ezaugarri batzuk, azken batean: puntu batzuk, garatzen ari garenak eta kultura herrikoietara hurbiltzen gaituztenak gauzak ulertu, sentitu eta egiteko modu gisa.

Edukiak elkartzeko aitzakia baino ez dira, harreman-erak dira kultura herrikoiak definitzen dituztenak. Inportanteena da harreman-moduak aldatzea, ez pertsonak. Hori da gauzak kultura herrikoietatik aldatzea posible egiten duten arrazoietako bat. Harreman-moduak aldatuz, eraldatzen ari gara, edukiak aldatuz, ordea, kamuflatzen ari gara. Askotan, kultura herrikoiak pasibo eta apatikotzat jotzen dira, erakundearen deialdi formatuaren aurrean bertaratzen ez direlako (erakunde politikoak, sindikalak, sozialak...). Baina kultura herrikoiak beste harreman-modu batzuen bitartez mugitzen dira eta hortaz, parte hartzeko moduak ere desberdinak dira.

“Gizateriaren abentura ezezaguna errepikapena da kosmosaren abentura ezezagunaren esferaren barruan, guretzat pentsaezina zen ustekabe batetik jaio zena, eta sortze eta deusezte etengabe jarraitzen duena” Edgar MORÍN (2001:100). Ematen du egunerokoa beti berdina dela, errutina ematen du, baina benetan ez da horrela, ez da beti gauza berebera buruz hitz

egiten, aurreko egunetan hitz egindakoa sustatzen da, janaria ere aldatzen doa... gauza berriak sorrarazten dizkizun errepikapena da. Sortutakoaren gainean berritzen da etengabe. Ikuskizunaren gizartea, ordea, zure eguneroko bizitza bere horretan eusteko egina dago. Erlazionatzen ez zarenez, soilik ikusi eta entzun, ezin duzu erreakzionatu. Honen sinplifikazioa da eguneroko bizitza masa kulturarekin nahastea askotan, benetan merkatutik eta estatu hegemonikotik nahi dena eguneroko bizitzaren kolonizazioa denean, eta kultura herrikoiak masa kulturak ordezkatuak izatea. Errealitatea da eraldaketaren teoriko askok eguneroko bizitzak suposatzen duen esklabutza eta alienazioa haustea proposatzen dutela; eta horrela, antagonistatza jotzen dituzten horien helburuari laguntzen diote, kultura herrikoiek eragiten duten aberastasuna eta erresistentzia aintzat hartu beharrean.

NORABIDE ANITZEKO KOMUNIKAZIO EREDUAK: Masa-komunikazioaren espazioan —komunikazioaren ez-lekuetan— ez da gizabanakoa komunikatzen dena, komunikazioak berenganatzen duen hori baizik; horrela, ordena berri bat jaio da, zeinetan *partehartze kontrolatua* baino posible ez den, errealitate sozialaren eraikuntzan, *mass-media* sarearen bitartez, eta nahitaez “errealitatearen ahultzea”³ bizi dugu. Komunikabideek dituzten azpiegitura baldintzatzaileengatik gertatzen da hau. Komunikazioaren teknologia berrien bitartez,

³ Zentzu honetan, Jesús MARTIN-BARBEROk aipatzen duen bezala, ematen du komunikabideetatik halako “etengabeko orainaldi” sentsazioa sortzen dela, esperientziaren eta identitatearen lurraldegabetzea, non denborak nahasten diren, iragana ia ezeztatuta geratzen den eta ez dagoen lekurik etorkizuna berplanteatzeko. Informazioaren etengabeko jarioekin fabrikatutako errealitatea gero eta berehalakoagoa da, eta azkenean jakin-mina ikus-min huts bihurtzen du. Masa-komunikabideak, zalantzarik gabe, sozializazio-eremu berri bihurtu dira, identifikazioak, harremanetarako moduak eta bizimodu eta portaera estiloak eta jarraipideak transmititzen dituztenak...

espazio eta denborarekiko pertzepzioak eraldatuz, elkarrekin egoteko moduak aldatzen saiatzen ari dira. Jesús MARTÍN-BARBEROk planteatzen duen bezala, “mapa mentalen lurraldegabetzea” eragiten ari da, gertukoaren eta urrutikoaren ikuskera nahastuz. Etxeko esperientzia eremu birtual bilakatzen du eta, Paul VIRILOk planteatzen duen bezala, “dena iristen da inora abiatzeko beharrik gabe”, telebistak eta internetek harremanetan duten nonahikotasuna dela eta. Denbora betiko orainaldia da, iraganeko esperientziak ahulduz eta etorkizuneko eraldaketak eragotziz.

Askok homogeneousazio eta inposizio/onespen prozesuak direla dioten hauen aurrez aurre, badira komunikaziorako beste espazio batzuk, eta hortaz, errealitatea definitzeko eta behar sozialak asetzeko beste komunikazio espazio batzuk daude, masifikazio-efektu horri aurre egiteko ahalmena dutenak, modu kritiko eta eraikitzailean elkarreragiteko aukera izateko. Bitartekaritza instituzionalak gatazkan sartu dira horrela, herritar guztiek munduarekiko ikuspuntu bera ondoriozta dezaten lortzen saiatu direnean: inposaturiko edo ontzat emandako bitartekaritzen eta bitartekaritza desiragarrien arteko tentsioa sortzen da. Instituzioek eta Merkatuak bizitzaren mundua kolonizatzeke duten asmo horrekin batera, askotariko taldeak dituen gizarte konplexu bat dugu, zeinetan etengabe bernegoziatzen/berdefinitzen diren bere zentzuaren inguruko egoerak eta hausnarketak, saretzen eta elkarreragiten dabiltzan gizarte labore anitzetatik. Hala, ezbairik gabe, gatazkak sortuko dira, gizartearen desoreka sakonaren ondorioz.

Gizarte labore hauetan, norabide anitzeko komunikazio prozesuak dira nagusi; elkarreragin eta eraldaketarako espazioak dira, errealitate soziala eraikitzeke ezinbestekoak. U. HANNERZek dio banakoaren ikuspegitik partaidetza handiagoa eragiten dutela errealitate sozialaren esanahien trukean, honek partekaturiko kontzientzia modu bat sortzen du, eta bertatik

partehartze ikuspuntu ezberdinetatik kontzientzia kolektiboa sortzera hel daiteke, elkarren artean informazioa emanez errealitateaz duten pertzepzioez. Partehartze hau, “errealitatearen eraikitze sozialeko” prozesuetatik abiatzen da (BERGER eta LUCKMANN), baina baita dekonstrukzioan ere, esanahien sistema indibidualak zalantzan jartzea posible egiten baitute. Prozesu hau *jabe-gabetze* prozesu bat dela esan daiteke, errealitate sozialaren askotariko zehaztapena ahalbidetzen duelako; talde sozialak euren “errealitatearen bertsioa” izateko ahalmena ematen die eta honela, instituzionalizaturiko errealitatearen parez pare kokatzeko —eta euren burua kokatzeko— ahalmena garatzen dute.

Komunikazioa era honetan ulertuta, pertsonen oinarrizko ekintzetara loturik egongo litzateke, esanahien, ekintzen eta sentipenen eraikitze horretan parte hartzea bateratzen baita; hau “dentsitate sozial kritikoa” duen herritartasunaren eraikuntzarako ezinbesteko eremua izango da, eurengan eragina duten erabakietan parte hartzeko aukera emango diena, gizartea Estatuak edo Merkatuak xurgatzea galarazita. Pertsonen hazkuntza ahalbidetzen duen ekosistema bat existitzea suposatzen du honek, eta pertsonak ekosistemaren eraikuntzan eragina izatea. Paradigma hauetatik abiatuta garapen sozialari buruz hitz egiteak norbanakoen arteko harremanak kooperazio parametroak kontuan hartuta sustatzea dakar; ekintzarako gaitasunean euren ingurunearen ezagutzetatik abiatuta eragitea litzateke; askatasuna handitzea hainbat gizarte laboretara elkarlotuta egoteak suposatzen duen autonomiatik abiatuta, eta hauek informazioa eta komunikazio prozesuak sortzen dituzte (hala nola, jakintzak, egiteak eta sentitzeak trukitzea eta eraikitzea), ekintza soziala gaitu eta posible egiten dutelarik sakonki desorekatua den gizartean, baina paradoxikoki, ezinezkoa dena bizitzeko modu eta bizipen berrien abiapuntutzat balio duena.

Gizatiarra denaren zentzuari buruzko hausnarketak gizartearen, komunitatearen, hiriaren, auzoaren, familiaren... bizipenekin harreman estua duela azpimarratzen dugu; espazio bakoitzean ematen den partehartzetik, bere konfigurazioaren bizipenetik, topaketa kulturalak/bizipenezkoak birsortzen dituen komunikazio eredu batean oinarrituta; hau da, talde desberdinen jakintzak/sentitzeak/egiteak berreraiki eta esplizitu egiten diren sozializazio prozesuetatik abiatuta.

Lau komunikazio motaren inguruan aritu gitezke: ofiziala eta masiboa (komunikazio menderatzailea eratzen dutenak), herrikoia eta alternatiboa (bi erantzun/erresistentzia modu desberdin eratzen dutenak). Azken hauetan jarriko dugu arreta⁴.

Komunikazio herrikoia eta komunikazio alternatiboak bi ikuspegi desberdinetatik partekatzen dute kezka eta ezinegon bera: errealitatearen eraldaketa. Arriskutsua da, ordea, komunikazio herrikoia eta komunikazio alternatiboa zer diren zehaztasunez mugatzea; berez, gai hauetan aritzen diren ikerlari eta teorikoek askotan nahasten dituzte, ez baitago muga argirik. Hala ere, komunikazio modu hauek ezaugarritzen dituzten funtzio, premisa eta lan egiteko moduak ezagutzea ezinbestekotzat jotzen dugu, izan ere, euren arteko desberdintasunak ez ulertzeak eta komunikazio modu bakoitzaren abiapuntua eta aritze zehatzean existitzen diren mugak zeintzuk diren ez jakiteak jendearekin egiten den lana gelditzea suposa dezake, eta baita benetako komunikazio modu transformatzaileak lantzeko ezintasuna ere.

⁴ Komunikatzeko modu hauetan guztietan sakontzeko, kontsultatu Beatriz LUQUE eta Javier ENCINA (2007) eta Javier ENCINA eta beste (koord.) (2009).

Komunikazio modu hauei buruz hausnartzean topatzen ditugun zenbait desberdintasun aditzera eman nahi ditugu, gako direla uste baitugu:

- Komunikazio herrikoia, posible denarenganako konfiantzaren eta ezinezkoaren itxaropenaren arteko tentsio dinamikoan kokatzen da: ilusionismo soziala praktikan jartzean datza, itxuraz ezinezkoa dena posible egiteko. Alternatiboak, ostera, eredu desberdin bat bilatzen du, beste eredu bat, egungo moduak ukatuz/baztertuz.
- Komunikazio herrikoiak masa-komunikabideekin erlazionatzeko moduak izaten ditu, eguneroko denbora eta espazioetarik abiatuta; komunikazio alternatiboak, ordea, komunikazio prozesuen logikak transformatzea suposatzen du. Hortaz, lehenengoa komunikazio logika nagusien errebertsioan oinarritzen da, eta bigarrena, aldiz, hauen subertsioan.
- Komunikazio herrikoiaren eta alternatiboaren artean dagoen beste desberdintasun funtsezko bat da komunikazio herrikoian lan egiten denean urruntzea eta identifikazioa⁵ bilatzen direla aldi berean, eta alternatiboan, ordea, banandu egiten dira biak.
- Lan egiteko bi modu hauek, halaber, bi muga garrantzitsu topatzen dituzte, elkarren arteko ezinulertzea eragiten dutenak: alternatiboak masa-kulturaren eta kultura herrikoiaren arteko nahasmenduan aurkitzen du muga. Herrikoiak, bere aldetik, adierazpide ofiziala eta alternatiboa antzekotzat jotzen dituenek, ez da kapaz bataren eta bestearen mezuak bereizteko.

⁵ Proposatzen denarengandiko urruntzea, izpiritu kritikoa sustatuz, eta proposatzen denarenganako identifikazioa, parte hartzeko motibazioa sustatuz.

Alternatiboaren eta herrikoia-aren arteko desberdintasun nagusiak zeintzuk diren ulertzeak eta bakoitzaren mugak ezagutzeak posible egingo du komunikaziotik abiatzen den bestelako eraldaketa mota bat posible egiteko tresnak eta lan egiteko moduak garatzea. Horretarako, bereziki azpimarratzen dugu bi komunikazio era hauen artean zubiak zabaltzearen garrantzia.

Honela ulertzen den komunikazioa, komunikazio prozesu eta sorkuntzaren ulertze klasikoarekin alderatuz, eraldaketa prozesuen gune bilakatu behar da, eta ez elementu gehigarri edo aldaketaren zerbitzuan dagoen baliabide huts gisa soilik, ekintza komunikatiboan bertan aktibatzen diren prozesu eta elkarrizketa hezitzaileen alde eginez. Hau gertatzeko, komunikazio modu alternatiboa eta herrikoia adiskidetu behar dira. Horrek esan nahi du ezin dela kosta ahala kosta masiboa dena alde batera utzi, baizik eta eguneroko denbora eta espazioetatik abiatuta, bitartekari sozial bezala duen ahalmena aprobeztatu. Hartara, komunikatzeko erak zaindu egin behar dira, kultura masiboa erabiltzen diren estetikak eta narratibak baliatu behar dira gozamina eta komunikazioa gerta dadin, mezuaren edukia ezinbesteko den elementu bakartzat jotzeko obsesioen aurrean.

Eraikitze prozesu kolektiboetan, ez da inolako komunikazioa inposatu behar, desiratua izan behar du, eta desira honek eraman behar du berarekin komunikazioa eskuratzea. Hain zuzen ere, Jesús MARTÍN-BARBEROk planteatzen du talde eta klase zapalduenek edo azpiratuenek/menderatuenek hartu behar dutela hitza, komunikazio zapaltzaile edo menderatzailearen forma eraldatzeko helburuz: hau da, –VIDAL BENEYTOren hitzetan ondo azaltzen duen bezala– *alternatiboak nahitaez herrikoia sor dezala, menderatze-makina bihur ez dadin*. Hausnarketa hau informazioa ekoizteko egitura menderatzaileei egiten zaien kritikatik baino ezin da etorri,

egitura hauek komunikatzeko moduak merkantzia huts gisa zehazten baitituzte. Eguneroko bizitza berriz asmatzeko eta bere balioa nabarmentzeko abiapuntua esperientzien berreskuratzea, bizipenen autogestioa eta oroimenaren berreraikitzea da, eta horretarako, oso garrantzitsua da komunikazioa eta ahozko adierazpidea. Abiagunea eta egunerokotasunaren kolonizazioa geldiarazteko lehen balazta. Hortik aurrera, abilezia kolektiboak jarri behar dira martxan, egokieraren eta sentikortasunaren zentzumenei lotuta; momentu oro jakin dezagun norantz *ixten dugun irekitzeko*, ze *ixteko ixten badugu*, fosilizazioa sustatuko dugu, eta *irekitzeko irekitzen badugu*, soilik beherantz ireki daitekeela kontuan hartu gabe, masa-kulturaren baloreak sustatuko ditugu.

Ahozkotasuna ez da idazten ez dakiten pertsonen adierazpidea, boterearekiko duten posizio asimetrikoa dela eta, euren istorioak ahoz baino adierazi ezin dituztenen pertsonen adierazpidea da; jabetzarik gabeko pertsonen modua da, dirurik ez edukitzeagatik, botere politikoa ez erabiltzeagatik, gailentzen den genero, kultura edo adineko kide ez izateagatik...

Ahozkotasuna, ezagutza, baliabideak eta ahozko narrazioak transmititzeko erak lapurtu ezin izan dizkioten gehiengo sozialaren adierazpide nagusia da; euskarri teknologiko dezentratua duenez, erresistentzia, autogestionatua izatea eta jendeak bereganatzea errazten du. Emmanuel LIZCANOren hitzetan (1984:10), “idazketak, zientziari emandako bultzadarengatik ondo irabazitako ospea baldin badu ere, hau idazten duenak idazketa sostengu gisa erabiltzeaz gain plazer fisikoa ere lortu arren, ez dio inori ahozko kulturen lurra basamortu bihurtzeko eskumenik ematen. Ez dute idazketarik izango, baina guk faltan ditugun beste lorpen batzuk dituzte, eta- nik dakidala- ez dute inoiz kulturarik eza edo superstizioarengatik geure liburuak sutara eramango dituen *ahozkotasunaren* aldeko kanpainarik hasi. Letra eta gobernuko

jende hori: ahozko hitzen kulturak ez dira soilik urrutiko kontinenteetan bizi. Euren hitza daukate ijito eta euskaldun, galego eta andaluziar, geure haurrak eta geure barrenetan ditugun amildegi inkontzienteak, hain ikasiak garenok ere. Juan de Mairenak ondo zekien bezala, oraindik oso litekeena da, geure artean esan dezagun, ezagutza unibertsitarioak folkloreakin, herriaren jakintzarekin ezin lehiatzea. Utz itzazue, utz gaitzazue, utz dezagun geure burua bakean!”.

Edo Hans Magnus ENZENSBERGERek (1986:7) planteatzen digun bezala, “ inoiz ez da izan kontua idatzizko kulturaren bidea zelaitzea, eta are gutxiago gizakiak adingabetasunetik askatzea. Mintzagai zen progresoa oso bestelako kontua zen. Alfabetatugabeak gizakiaren klasetatik baxuenera otzantzea zen, fantasia eta tema indarrez kentzea, ondoren, euren giharren indarra eta euren eskuen trebezia esplotatzeaz gain, euren burua ere ustiatzeko”. Letra lege da, abstrakzioa, burokrazia eta plangintza: *bizitza zehazgabe posiblea arau finko eta intemporalera makurtzea*, Agustín GARCÍA CALVOK esango lukeen modura. “Izpiritua, hitzaren kultura guztietarako hatsa, ahozkoasuna, airea iraitzea sortzen duen ahoskera bihurtuta. Bere ahozko moduan, hizkuntza organoa da eta hitza, ‘fisiologikoa eta psikologikoa (eta logikoa) elkartzen ditu, erritmoari eta ixiluneari ematen dio nagusitasuna, ahozkoari arnasa gailentzen zaio, adierazpideari ekintza, ideiarri emozioa, DUMÉRYk adierazi bezala. Bere baitan, ixiltasuna ere adierazgarria da” (Emmanuel LIZCANO, 1984:10).

ETIKA: Etikarik gabe, botere eta kontrol egituren justifikazio bilakatzen da prozesua. Ilusionismo sozialean ez da nahikoa printzipio hauek gogoan izatearekin, oinarri praxeologikoa ere ezin da begien bistatik galdu: jendea bere bizitzaren protagonista izan dadila; prozesuan honako hausnarketa ematen ez bada, egiteko moduak dialektikoak izateari uzten diote.

“Ulermenaren etika bizitzeko artea da, lehenik modu eskuzabalean ulertzea eskatzen diguna. Ahalegin handia eskatzen du, ezin baita elkarrekikotasunik espero: fanatiko batek hiltzeko mehatxua egin dion horrek ulertzen du zergatik hil nahi duen fanatikoak, jakinda hark ez duela bera inoiz ulertuko. Gu ulertzeko gai ez den fanatikoak ulertzea da gizakiaren fanatismoaren adierazpenak, erak eta sustriak ulertzea da. Zergatik eta nola gorrotatzen den edo mespretxatzen den ulertzea da. Ulermenaren etikak eskatzen digu ulertezina ulertzea.

Ulermenaren etikak argumentatzea eta ezeztatzea eskatzen du, eskumikatu eta anatematizatu orde. Traidorearen nozioan entzerratzea ulergarritasun zabalagoaren emaitza dena, erroreak, deriba, ideologiak edo desbideratzeak aitor ditzagun galarazten du.

Ulermenak ez du desenkusutzen ez salatzen: eskatzen digu behin betikoz eta ezinbestez kondenatzeari uzteko, norberak ere espermentatu baititu erroreak eta ahuleziak. Kondenatu aurretik ulertzen baldin badakigu, giza-harremanak humanizatzeko bidean egongo gara.

Ulermenari “ondo pentsatzeak” mesede egiten dio: Pentsatzeko modu hori da testua eta testuingurua modu bateratuan atzemateko aukera ematen duena, izakia eta bere ingurunea, lokala eta globala, dimentsioaniztasuna, laburbilduz, gizakiaren portaeraren baldintzak. Halaber, baldintza objektiboak eta subjektiboak ulertzen laguntzen digu (*self-deception*, fedea eragindako besterentzea, eldarnioak eta histeriak).

Introspekzioa: Autoazterketa pertsonal kritikoa egin behar da modu iraunkorrean, geure ahuleziak edo hutsegiteak ulertzeak besteak ulertzeko bidean jarriko baikaitu. Izaki ahulak,

hauskorrak eta gabeziadunak garella aurkitzen badugu, orduan gai izango gara aurkitzeko denok behar dugula elkar ulertzea.

Introspekzio kritikoak geure buruarekiko erlatiboki dezentratzen laguntzen digu eta ondorioz, geure egozentrismoaz ohartzen eta epaitzen. Gauza guztien epaile⁶ izateari uzten laguntzen digu.

Tolerantzia barneratzea: benetako tolerantzia ez da ideien aurrean axolagabekeria edo eszeptizismo orokorra; benetan uste sendo bat da, fede bat, hautu etiko bat eta aldi berean, gureen aurkako ideia, uste oso eta hautuen onarpena. Tolerantziak sufrimendua eragiten du, ideia negatiboen adierazpenari edo, gure iritziz, kaltegarriak edo zorigaitzekoak direnei eutsi behar diegulako, eta sufrimendu hori onartzeko borondatea.

Lau tolerantzia-gradu daude. Lehenak, VOLTAIREk adierazia, doilortzat hartzen ditugun iritzia adierazteko eskubidea errespetatzera behartzen gaitu; kontua ez da doilorkeria errespetatzea, doilorkeriaren geure kontzepzio propioa inposa dadin saihestea baizik. Bigarren gradua hautu demokratikotik banaezina da: demokrazia ezaugarritzen duena iritzi desberdinez eta antagonikoez elikatzea da; hala, printzipio demokratikoak agintzen du norberak bere ideien antagonikoak direnak errespetatu ditzen. Hirugarren gradua Niels BOHRen kontzeptua da, zeinentzat ideia sakon baten aurkako beste ideia antagoniko bat da egia bat duena bere baitan, eta egia hori da errespetatu behar dena. Laugarren gradua mito, ideologia, ideia edo jainkoek eragindako giza-besterentzearen kontzientziatik dator, edo norbanakoek nahi luketen baino leku urrunagora eta desberdinera eramaten dituen perturbazioen

⁶ *C'est un con* (ergel hutsa da), *C'est un salaud* (kabroi hutsa da), bi esapide dira bai ulertezintasuna eta bai subiranotasun intelektuala eta morala adierazten dutenak.

kontzientziatik. Tolerantziak, noski, ideietarako balio du, ez irainetarako, erasoetarako edo ekintza hiltzaileetarako (...). Etika benetan gizatiarra, hau da, antropo-etika, hiru terminoren buklearen etika gisa ulertu behar da: norbanakoa-gizartea-espezia, eta bertatik sortzen dira gure kontzientzia eta gure berezko giza-izpiritua. Hori da etorkizuneko etika irakasteko oinarria". E. MORÍN (2001:120-124, 130).

Ikertzailearen etika hasieraren aurretik hasten da, hasierako negoziazioan, ezin da ezer negoziatu ez dagoena oinarrituta erabaki herrikoiak onartu behar direlako zutabeen, eta une zehatz batean onartzen ez badira, eta horrela lanean ari gareneko jendea desengainatzen badugu, erabaki etiko bakarra hartu behar da: alde egitea.

Lanean ari gareneko pertsonak edo taldeak irizpide teknikoan arabera eraldatzetik urrun, eta gure lanpostuari heltzeko desberdintasun estrukturalako egoerak betierekotzen saiatzetik urrun, dinamizatzaileek ere prozesuaren parte izan behar dute, nahiz eta autogestio komunitarioa eragiten denez, denborak aurrera egin ahala desagertzeko joera izan behar duten. Hauxe da dinamizatzailearen kontraesana eta horregatik da horren garrantzitsua etika.

EZIN DA HELBURUEZ A *PRIORI* HITZ EGIN: Ikerketaren amaiera ez da bertan bizi diren momentu eta espazioak baino garrantzitsuagoa. Zertarako, nola, norekin... prozesuan zehar berdefinitzen dira. Hasieran erabakitakoa ere erlatiboa da, inportanteena da nola gauden une bakoitzean.

Integrista izango ez den egiteko modu bati buruz dihardugu, zurruna izango ez dena, prozesuaren beraren eraginera irekita egongo dena, esperientzien garapenarekin hazten eta aberasten joango dena, egiteko modu mestizoa... errealitatea aurrez zehaztuko ez duena, jendearen esku egongo den tresna bat

baizik, eguneroko bizitzako moduak handituta errepika daitezzen.

Horregatik, ezin da hitz egin helburuez *a priori*, ikertzaileak (berak bakarrik edo hautatutakoen talde batean), jendearekin lan egin aurretik, diseinatzen badu zer lortu nahi duen ikerketarekin, orduan jendea aitzakia huts bihurtzen da helburu aprioristikoak lortzeko, eta, magia balitz bezala, jendea objektu bihurtuko dugu eta hasierako laukira itzuliko gara. Jesús IBÁÑEZek planteatu bezala (1989:74): “ezin da ikertzen irakatsi, ezin zaio esan *a priori* ikertzaile bati nola diseinatu behar diren ikerketak”.

Argentinako COLECTIVO SITUACIONESen hitzetan (2004:102): “Tailer eta argitalpenen inguruan hitz egiten dugunean kolektiboko praktika gisa, berehala gogorarazi behar izaten dugu ez direla tailer horiek existitzen, bileren konglomeratu heterogeneo bat baizik, kaosetik bat-batean sortzen diren koherentzia-hariak baino ez dira, jakin gabe zein garapen eman ahal izango diegun. Halako zerbait gertatzen zaigu argitalpenekin: bat-batean sortzen zaizkigun beharrak dira beste esperientzia batzuk ekartzeko, beraiekin batera luzatzeko, baina ez dute adierazten beharrezko fase bat sistema zabalago batean.

Hartara, soilik dakigu nola hasi. Eta hori, oso erlatiboki. Berez, prestatzen ditugun prozedura (gailu) guztiak nabarmenki lekuz kanpo egoten dira egoera zehatzaren ehunduraren aurrean. Hala, topaketaren baldintzak eurak elkarrekin ko-ikertzeko borondateak bultzatuta baleude bezala datoz, ez dio axola zer (gaia aldatzen joan daiteke), bidaia horretan aldaketa irmoak esperientzatzea da garrantzitsuena, hau da, bertatik irtetea praktikak indartzeko ahalmen berriekin”.

Ezin da berriaren etorrera aurrez ikusi, bestela ez litzateke berria izango. Ezin da aurrez jakin sorkuntza baten etorrera, orduan ez bailegoke sorkuntzarik”. E. MORÍN (2001:97-98).

Bibliografía

COLECTIVO SITUACIONES Y UNIVERSIDAD TRASHUMANTE (2004) Universidad trashumante (territorios, redes, lenguajes). Ed. Tinta Limón. Buenos Aires.

Javier ENCINA eta beste (2009) Comunicación popular o comunicación alternativa. ¿Un falso dilema? Ed. Atrapasueños. Sevilla.

H. M. ENZENSBERGER (2015) *Elogio del analfabeto*. En Javier ENCINA, Ainhoa EZEIZA, Desempoderamiento, juego y oralidad. Ed. Bitiji-Toreador de Pájaros/Colectivo de Ilusionistas Sociales. Sevilla/Donostia.

Mayra Paula ESPINA PRIETO (2007) *Apuntes sobre Complejidad, transdisciplina y metodología de la investigación*. Presentado en el 3er Taller Bienal Cubano Transdisciplinar en el Pensamiento y las Ciencias de la Complejidad, organizado por la Cátedra de Complejidad del Instituto de Filosofía de La Habana.

Ignacio FERNÁNDEZ DE CASTRO (2008) *El laberinto de las metodologías*. Cuchará' y paso atrás' nº 18. Sevilla.

Jesús IBÁÑEZ (1989) *Cómo se realiza una investigación mediante grupos de discusión*. En M. GARCÍA FERRANDO, J. IBÁÑEZ y F. ALVIRA (comp.) El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación. Alianza Editorial. Madrid.

(1997) *A contracorriente*. Ed. Fundamentos. Madrid

Emmanuel LIZCANO (1984) *Cuando no saber escribir es no saber escribir*. Liberación; jueves, 8 de noviembre.

Beatriz LUQUE eta Javier ENCINA (2007) *De las mediaciones consentidas a las mediaciones deseadas. Lo masivo y lo colectivo en los procesos de comunicación*. Cuchará' y paso atrás' nº 15 Sevilla.

Jesús MARTÍN-BARBERO (2007) *Desafíos de lo popular a la razón dualista*. Cuchará' y paso atrás' nº 17. Sevilla.

Edgar MORÍN (2001) *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*. Ed. Paidós. Barcelona.

Raúl ZIBECHI (2007) *Dispersar el poder*. Virus editorial. Barcelona.